

John Rawls ja kommunitaristit: Kiista oikeudenmukaisuuden perusteista

SIRKKU HELLSTEN

ABSTRACT

John Rawls and communitarian criticism: a debate on the foundations of justice

John Rawls's influential Theory of Justice (1971) revived political philosophy and put the issue of distributive justice and individual rights back on the agenda. In the beginning of the 1980's Rawls's neo-Kantian, deontological liberalism was cleverly challenged by communitarian critics. The debate between liberalism and communitarianism became one of the most important issues of modern political philosophy. The main argument in this fascinating debate involves the foundations of justice and other moral principles. Communitarians dismiss the absolutism, universalism and individualism in liberal political theory. On the other hand they themselves seem to look for a universal Aristotelian telos, or meaning, from which the principles of justice could be derived. Communitarians reject, as false premises of liberalism, the priority of right over the good and the image of an autonomous, rational individual who can choose his own values. Communitarians also claim that liberal premises of state neutrality give rise to morally unsatisfactory consequences, such as egoism and fragmented societies. For its part, however, communitarian emphasis on communal values and the common good can easily lead to political conservatism, totalitarianism or moral relativism. And thus communitarian criticism can lead to its own demise. The debate between liberalism and communitarianism is partly misconceived due to their methodologically incompatible premises. Communitarianism does not criticize just liberalism but it also criticizes contemporary political theory and the idealization of rationality in general. Therefore liberalism and communitarianism are not opposite or even rival political approaches; rather they seem to be doomed to circle within each other's frames without directly integrating into one political theory.

Johdanto

Yksi viimeaikojen keskeisimpiä kiistakysymyksiä poliittisessa filosofiassa on ollut liberalistien ja kommunitaristien kiista oikeudenmukaisuuden perusteista. Vaikkei kiistaan ole löytynyt selkeää ratkaisua, on kommunitaristien liberalistista yhteiskuntateoriaa vastaan esittämä kritiikki tuonut uusia näkemyksiä ja vaihtoehtoisia lähestymistapoja yhteiskuntafilosofiseen keskusteluun.

Erityisesti Yhdysvalloissa yksilön oikeuksia ja autonomiaa painottavien liberalistien ja toisaalta yhteisön, historian ja yhteisöllisten arvojen merkitystä korostavien kommunitaristien välinen argumentointi on ollut vilkasta. Yhdysvaltojen pluralistisessa yhteiskunnassa voidaankin nähdä sekä liberalististen että kommunitarististen piirteiden toteutumista käytännössä. Samansuuntaista keskustelua käydään yhä enemmän myös Euroopassa, jossa poliittinen ja taloudellinen integraa-

tio sekä itä-Euroopan muutokset ovat vaikuttaneet yksilön, erilaisten yhteisöjen ja valtioiden keskinäisiin suhteisiin ja aseisiin. Kommunitaristien liberalismille esittämät haasteet ja kysymykset ovat tärkeitä esimerkiksi erilaisten kansallisten vähemmistöjen oikeuksia ja asemaa pohdittaessa. Kommunitaristien esittämä kritiikki kohdistuukin sekä liberalistiseen teoriaan että liberalistiseen yhteiskuntaan ja niihin ongelmiin, joita liberalistisen teorian toteutuminen käytännössä tuo tullessaan. Näitä käytännön ongelmia ovat esimerkiksi pluralistisen yhteiskunnan fragmentoituminen ja yhteisen arvopohjan mureneminen. Samat ongelmat tulevat esille myös Suomessa silloin kun keskustellaan hyvinvointivaltion perustan heikentymisestä tai yhteisten arvojen ja poliittisen auktoriteetin katoamisesta.

Liberalistinen poliittinen teoria sai vaikutusvaltaisia puolestapuhujia jälleen 1970-luvulla, jolloin ilmestyivät muun muassa John Rawlsin *Theory of Justice* (1971), Robert Nozickin *Anarchy, State and Utopia* (1974) ja Ronald Dworkinin *Taking Rights Seriously* (1977).¹ Kommunitaristit, joista kenties parhaiten tunnettuja ovat tällä hetkellä Alasdair MacIntyre, Michael Sandel, Charles Taylor ja Michael Walzer, alkoivat 1980-luvulla voimakkaasti kritisoida liberalismia ja sen teoreettisia periaatteita. Kritiikistään huolimatta kommunitaristit eivät kuitenkaan ole kehittäneet uutta teoriaa liberalismiin kilpailijaksi. Itseasiassa kommunitarismiksi kutsuttu ajattelu suunta on pitkälle paitsi liberalistisen yhteiskuntateorian myös yleensä yhteiskuntateorioiden selitysvoinman kritiikkiä. Mitään täysin yhtenäistä kommunitaristista mallia ei voida löytää, vaan kommunitarismiin nimikkeeseen alle on niputettu hyvinkin erilaisia liberalismiin individualismia vastaan esitettyjä argumentteja. Nykypäivän yhteisökeskeinen eli siis kommunitaristinen etiikka lähtee liikkeelle aristoteelisesta ajatuksesta ihmisen teloksesta tai päämäärästä ja hyveisiin

perustuvasta moraalista. Lisäksi se on saanut vaikutteita Hegelin 1800-luvulla esittämästä kritiikistä Kantin deontologista liberalismia vastaan. Hegelin kritiikin kohteena Kantin teoriassa olivatkin juuri oikeudenmukaisuuden ensisijaisuus hyvään nähden, moraalisten ja poliittisten periaatteiden riippumattomuus historiallisista ja sosiaalisista olosuhteista sekä autonomisen persoonan asema oikeudenmukaisuuden normien säätämisessä. (Stern 1991, 261–263.)

Nykyajan kommunitaristit perustavat liberalismiin kohdistamansa kritiikin pitkälle juuri näihin samoihin hegeliläisiin lähtökohtiin. Yksi kommunitaristien jyrkimmin kritisoiduksi joutuneista nykypäivän liberalisteista on John Rawls, jonka oikeudenmukaisuusteoria perustuu kantilaiseen deontologiaan. (Stern 1991, 261–262.)²

Esittelen tässä artikkelissa tämän ajankohtaisen yhteiskuntafilosofisen keskustelun keskeiset lähtökohdat, arvioin kommunitaristien esittämän kritiikin teoreettista pätevyyttä ja toisaalta sen käytännön merkitystä liberalistisen yhteiskunnan kritiikkinä. Tuon myös esille niitä käytännön ongelmia, joihin jyrkkä kommunitaristinen ajattelu voi puolestaan johtaa.

Kommunitaristinen kritiikki

Liberalistien ja kommunitaristien keskinäisen kiistan keskeinä ytimenä on distributiivinen oikeudenmukaisuus ja vielä tarkemmin oikeudenmukaisuuden periaatteiden johtaminen. Kommunitaristit kritisoivat liberalismiin tapaa johtaa oikeudenmukaisuuden periaatteet liian abstraktiksi. Kommunitaristien mukaan yhteisöstä riippumaton moraalinen on mahdotonta, sillä kaikki moraalit nojaa jo olevassa oleviin olosuhteisiin, institutioihin, traditioihin ja historiaan (Caney 1992, 274; ks. myös Sandel 1982, 1–3; Stern 1991, 362–370.)

Toisaalta kommunitaristien esittämä kritiikki kohdistuu liberalismiin luomaan kuvaan subjektista. Kommunitaristit pitävät liberalistisen teorian näkemystä autonomisesta, riippumattomas-

¹ Robert Nozickin libertarismi painottaa yksilöiden yhtäläisiä omistusoikeuksia ja yksilöiden negatiivista vapautta. Libertarismi korostaa, että valtion on puututtava mahdollisimman vähän kansalaistensa elämään. John Rawlsin hyvinvointiliberalismi puolestaan korostaa positiivista vapautta, joka ilmenee yksilöiden aktuaalisina toimintavaihtoehtoina. Hyvinvointiliberalismi sallii laajemminkin valtion toiminnan edellyttäen, että se koituu kaikkien yksilöiden hyvinvoinnin edistämiseksi ja kohtelee kaikkia kansalaisia samanarvoisina.

² Kantilaisuus ja hegeliläisyys tässä yhteydessä eivät tarkoita Kantin tai Hegelin teorioiden suoraa soveltamista tai tulkittamista, vaan ajatusten rakenteellista yhdenmukaisuutta. Rawlsin oikeudenmukaisuusteoria siis lähinnä analoginen, muttei identtinen Kantin teorian kanssa. Ks. esim. Rawls, 1980 ja 1985.

ta ja vapaasta yksilöstä tai moraalista subjektista, joka valitsee itse arvonsa, päämääränsä ja käsityksensä hyvästä kestävämmän. Kommunitaristien mukaan liberalistit jättävät huomiotta sen vaikutuksen, joka sosiaalisilla tekijöillä on yksilön päätöksentekoon. (Caney 1992, 274–282.)

Tämä subjektin kritiikki johtaa puolestaan liberalistisen valtion puolueettomuuden toteutumisen ongelmaan. Kommunitaristien mukaan liberalistisen valtion puolueettomuuden vaatimus itseasiassa todistaa liberalistisen teorian ja käytännön olevan keskenään ristiriidassa. Kommunitaristit argumentoivat, ettei liberalistinen valtio voisi todellisuudessa koskaan olla täysin neutraali eikä näin ollen pystyisi turvaamaan niitä ehtoja, joita liberalistinen teoria vaatisi toteutuakseen. Kommunitaristien mukaan liberalismi johtaisi käytännössä välttämättä yhteiskunnan fragmentoitumiseen ja egoismiin eikä pystyisi luomaan sellaista yhteiskuntaa, jossa autonomisten, vapaiden yksilöiden omilla kyvyillä ja taidoilla on mahdollisuus kehittyä. Kommunitaristien mukaan ne toimenpiteet, joilla yhteisön yhteenkuuluvuuden tunne luodaan, ovat ristiriidassa liberalistien painottamien yksilön oikeuksien ja hallinnon neutraalisuuden kanssa. (Kymlicka 1989, 1–2.) Liberalistit eivät kommunitaristien mielestä esimerkiksi huomioi tarpeeksi yhteisön, sen arvojen, julkisen osallistumisen ja kansalaishyveiden merkitystä (Caney 1992, 271–272, 281–285.) Mutta vaikka liberalismi näyttäisikin itseasiassa luovan käytännön kommunitarismia, ei erilaisten pienten eturyhmien ja yhteisöjen muodostumisen tarvitse johtaa liberalistisen teorian mitätöitymiseen. Toisaalta kommunitaristien omana ongelmana on löytää sellainen yhteisökeskeisyttä kunnioittava malli, joka välttäisi käytännössä esimerkiksi enemmistödiktatuurin, totalitarismin vaarat ja yksilöiden välisen tasa-arvon vaatimuksen loukkaamisen.

Deontologinen liberalismi ja oikeudenmukaisuuden ensisijaisuus

Kommunitaristien kritiikin kohteena on nimenomaan Rawlsin kantilaisuuteen perustuva deontologinen liberalismi, jossa oikeudenmukaisuus on ensisijainen muihin moraalisiin ja poliittisiin ideoihin nähden. Toisin sanoen oikeaa pide-

tään ensisijaisena hyvään nähden ja siitä riippumattomana. (Sandel 1982, 1.) Esimerkiksi Rawlsin oikeudenmukaisuusteoria pyrkii johtamaan yhteiskunnallisten instituutioiden määräämät perusteet niin, etteivät ne sinänsä edellytä mitään tiettyä näkemystä hyvästä. (Rawls 1971 ja 1980.)³

Deontologisen liberalismin periaatteita verrattaessa esimerkiksi utilitaristisen teorian lähtökohtiin huomataan, että utilitarismissa sekä oikeudenmukaisuuden periaate että muut moraaliset periaatteet johdetaan päämääränä olevasta onnellisuudesta. Deontologisen liberalismin mukaan utilitarismi ei kuitenkaan voi taata oikeudenmukaisuuden ja yksilön oikeuksien ensisijaisuutta, koska yksilöt ovat erilaisia ja heillä on erilaisia käsityksiä siitä, mitä onnellisuus on ja mistä se koostuu. Jos tietty käsitys hyvästä tai onnellisuudesta olisi määräävä, se kieltäisi joiltakin toisilta vapauden edistää omia käsityksiään. Rawlsin mukaan tuloksena olisi yhteisö, missä jotkut yksilöt pakotettaisiin seuraamaan muiden omaksimia arvoja eikä suinkaan yhteisö, missä kaikkien tavoitteet olisivat sopusoinnussa keskenään. Deontologisen liberalismin mukaan onnellisuus ei voi toimia moraalilain perustana, vaikka halu olla onnellinen olisikin universaali. Oikeudenmukaisuuden ensisijaisuus kilpaileviin sosiaalisiin hyveisiin kuten onnellisuuteen, yleiseen hyvinvointiin, tehokkuuteen tai universaaliin solidaarisuuteen nähden merkitsee, ettei vaikkapa onnellisuutta saa lisätä epäoikeudenmukaisin keinoin.

Kommunitaristit ja erityisesti Michael Sandel ihmettelevätkin, mistä liberalismien oikeudenmukaisuus saadaan ja toisaalta miten se saadaan ensisijaiseksi. Mitä muita perusteita oikeudenmukaisuudelle voidaan löytää kuin inhimillisen hyvän edistäminen? Mikä muu tekisi oikeudenmukaisuudesta niin tärkeän ja keskeisen periaatteen kuin sen yhteys inhimilliseen hyvään? (Sandel, 1982, 2–3.) Kommunitaristien mielestä myös oikean tai oikeudenmukaisuuden periaatteiden täytyy pohjimmiltaan olla sidoksissa siihen, mitä yhteisössä yleensä pidetään kaikille ihmisille hyvänä.

³ Kantilainen deontologinen liberalismi eroaa Millin tai Locken klassisesta liberalismista siinä, että deontologinen etiikka ei puhu vain moraalista, vaan myös moraalien perustasta ja moraaliperiaatteiden johtamisesta.

Kommunitaristien mukaan jo liberalisminkin läh-
tökohta, eli yritys määritellä oikeudenmukaisen
yhteiskunnan periaatteet määrittelemättä hyvän
käsitettä, on virheellinen. Kommunitaristien mielestä
yhteiskunta ei voi koskaan olla täysin puo-
lueeton hyvän näkemyksiensä suhteen, koska
yksilön valintojen, arvojen ja päämäärien on ol-
tava sopusoinnussa yhteisön arvojen ja päämää-
rien kanssa. Yksilöt voivat säilyttää ja ymmär-
tää eettisiä standardeja ainoastaan yhteisön jäse-
ninä yhteisiä päämääriä tavoitellen. Näin myös
jokaisen yksilön henkilökohtainen näkemys oi-
keudenmukaisuudesta olisi sidoksissa sen yhteis-
ön arvoihin ja päämääriin, jonka jäsen hän on.
Liberalismiinkin näyttää siis sisältyvän jonkinlai-
nen yleisinhimillinen elementti ja implisiitti kä-
sitys hyvästä, vaikka liberalismi pyrkii olemaan
määrittelemättä hyvän käsitettä jättäen tilaa yk-
silön omille arvovalinnoille.

Liberalismin implisiittinen käsitys hyvästä hei-
jastuu kommunitaristien mukaan siinä, että libe-
ralismi pitää tiettyjä toimintamuotoja selvästi
parempina kuin toisia. Oikeudenmukaisuuden on
oltava kaikkien mielestä hyvä tai positiivinen
asia, sillä muuten sen nostaminen äärimmäisek-
si arvoksi olisi irrelevanttia. Toisin sanoen myös
liberalismin luomat teoreettiset kehykset lähtevät
liikkeelle niistä arvoista, jotka ympäröivä yhteis-
kunta on jo hyväksynyt. Kommunitaristien läh-
tökohtana oleva ajatus siitä, ettei yksilöä voi
koskaan täysin irrottaa yhteisöstään, näyttää itse-
asiassa pätevän myös Rawlsin oikeudenmukai-
suusteorian keskeisiin periaatteisiin. Rawlsin en-
sisijaisiksi luokittelemat sosiaaliset ensisijaishy-
vät kuten vapaus ja mahdollisuudet, tulot ja va-
rallisuus sekä itsekunnioituksen perusteet ovat
selvästi sidoksissa demokraattisten, läntisten teo-
lisuusvaltioiden kulttuuriin ja arvoihin.

Rawlsin oikeudenmukaisuusteoria pyrkii kui-
tenkin lähinnä luomaan filosofisen metodin, joka
auttaa ratkaisemaan moraaliset ja poliittiset kon-
fliktit juuri nykyaikaisessa, demokraattisessa val-
tiossa säilyttäen sekä yksilön oikeudet että edis-
tään yhteistä hyvää. (Wallach 1987, 581.) Rawls
ei pyri esittämään metafysisistä tai epistemologis-
ta totuutta oikeudenmukaisuudesta, vaan kuvaa
järjestäytyneen yhteiskunnan teoreettista perus-
taa. Rawlsilainen oikeudenmukaisuus on pro-
seduraalista. Proseduraalisen oikeudenmukaisu-
uden tyypillinen piirre on, ettei mitään itsenäistä
oikeudenmukaisuuden kriteeriä ole olemassa. Se,

mikä on oikeudenmukaista on menettelytapa itse.
(Rawls 1980, 523.) Rawlsin proseduraalinen
oikeudenmukaisuus ja kommunitaristien perfek-
tiivinen oikeudenmukaisuus eroavat toisistaan ni-
menomaan siinä, että perfekttiivinen oikeudenmu-
kaisuus olettaa, että on olemassa itsenäinen ja
ennalta annettu kriteeri siitä, mikä on oikeuden-
mukaista.

Puhdas proseduraalinen oikeudenmukaisuus
Rawlsin alkutilanteessa ei vaadi yksilöitä noudat-
tamaan ennalta annettuja oikeudenmukaisuuden
periaatteita. Autonomiset yksilöt eivät ole sidot-
tuja tiettyihin lopullisiin päämääriin, vaan he pys-
tyvät korjaamaan ja muuttamaan näitä päämää-
riä järkevin ja rationaalisin perustein. Ainoa asia
mihin he ovat sidottuja, on reilun menettelytavan
noudattaminen näitä periaatteita etsittäessä.
(Rawls 1980, 521–522.) Tämä tarkoittaa, ettei
yhteisön jäsenillä ole mitään ulkopäin annettua
standardia yhteistyön ehdoille, vaan kaikki ehdot
on sovittavissa jäsenten kesken – ainoa edelly-
tys on oikeudenmukaisuuden toteutuminen. Käy-
tännössä tämä merkitsee sitä, että esimerkiksi poliittisen,
taloudellisen tai vaikkapa ekologisen tilanteen
muutuessa jyrkästi, yhteistyön ehdot ovat
tavallaan uudelleen määriteltävissä vapaiden ja
autonomisten kansalaisten kesken. Jos oikeuden-
mukaisuuden toteutuminen vaatii jokaista yksi-
löä yhteisön jäsenenä arvioimaan uudelleen omat
päämääränsä ja käsityksensä hyvästä on niin teh-
tävä tai muuten yhteiskunnan vakaus ja turvalli-
suus ovat vaarassa. Jos kaikki eivät voi hyväk-
syä yhteistyön ehtoja tai jos menettelytapa kai-
kesta huolimatta johtaa epäoikeudenmukaiseen
tulokseen, yhteiskuntarauha menetetään ja yhteis-
kunta hajoaa. Rawlsille oikeudenmukaisuus on-
kin nimenomaan sellainen menettelytapa, joka
pitää yllä järjestäytyneitä yhteiskuntia ja yksilöi-
den välistä yhteistyötä. Ilman oikeudenmukai-
suutta ei ole olemassa järjestäytyneitä yhteiskun-
taakaan. Eli toisin sanoen, ilman oikeudenmukai-
suuden ajatusta ja sitä kohti pyrkimistä, ei yksi-
löiden kannata tehdä yhteistyötäkään, vaan pa-
луу luonnontilaan on ilmeistä. Oikeudenmukai-
nen yhteiskunta on siis sama kuin järjestäytyneet
ja vakaa yhteiskunta.

Rawlsin liberalismissa kantilaisen subjektin on
ikäänkuin pakko valita oikeudenmukaisuus sen
itsensä vuoksi. Klassisen liberalisminkin ulkoisesta
vapaudesta on siirrytty tahdon vapauteen ja ratio-
naaliseen toimintaan. Rawlsilaisen subjektin tah-

to on vapaa subjektin valitessa yhteiset periaatteet yhteistyön jatkuvuuden ja vakauden ylläpitämiseksi. Tahdon vapaus on ikäänkuin rajoitteiden ja ehtojen rationaalista valitsemista. (Ks. esim. Rawls 1985 ja Kant 1785, 124–137.) Liberalismin vapaus omien päämäärien ja projektien valitsemiseen ei toteudu niinkään oikeudenmukaisuuden periaatteiden sallimissa rajoissa, vaan näiden periaatteiden välttämättömässä valitsemisessa. Itse valitsemisprosessi on yhteiskunnan jäsenyyttä ja sen järjestäytymistä.

Rawlsin ongelmana onkin lähinnä järjestäytyneen yhteiskunnan ylläpitäminen ja oikeiden, käytännössä toimivien periaatteiden löytäminen. Yhteiskunta ei ole vakaa, mikäli yksilöt joutuvat valitsemaan yhteistyön periaatteet jatkuvasti uudelleen. Jos taas kerran valitut periaatteet hyväksytään universaaleiksi ja ikuisiksi arvoiksi ollaan lähellä kommunitaristien etsimää inhimillistä tuloa ja pysyviä yhteisöllisiä arvoja.

Yhteisen hyvän ongelma

Kommunitaristien oma käsitys hyvästä ja yhteisöllisistä päämääristä perustuu juuri siihen, mitä Rawls pyrkii alkutilanteensa avulla välttämään. Jos kaikki eettiset normit on johdettu tai löydetty jo olemassa olevista yhteisöistä kuten kommunitaristit ehdottavat, joudutaan tilanteeseen, jossa se, mitä on ja mitä pitäisi olla ovat sama asia. Yksilöt ovat ikäänkuin sidottuja tuottamaan juuri sellaisen yhteisön, joka päättää heidän moraalisien identiteettinsä ja yhteiset velvollisuutensa, koska järki ei pysty suoraan määräämään siitä, mikä on hyvää.

Liberalismi pyrkii valtion puolueettomuutta ja yksilön oikeuksia korostamalla välttämään ne käytännön seuraukset, jotka ovat puolestaan tiukan kommunitaristisen ajattelun uhkana. Yhteisön omien, yhteisten arvojen ja traditioiden korostaminen julkisen moraalien perustana saattaa helposti johtaa vallitsevia arvoja ja päämääriä kriittikittömästi kannattavaan konservatismiin. Konservatismi taas on ajatussuunta, joka vaalii tiettyjä vanhoja moraalisaäntöjä perinteinä. Yhteisön jäsenet enää pohdi sitä, miten tai kenen ehdoilla vallitsevat arvot ja päämäärät ovat alunperin muotoutuneet tai soveltuvatko ne enää lainkaan yhteisen edun saavuttamiseen. Konservatiivit vastustavat pyrkimyksiä arvioida ja muokata

perinteisiä, hyväksi koettuja yhteiskunnallisia instituutioita ja käytäntöjä tietoisesti suunnittelun, keinotekoisien teorian tai abstraktin ihanteen kuten oikeudenmukaisuuden perusteella. Konservatiivit eivät usko yksilön kykyyn toteuttaa yhteiskunnallisia muutoksia, vaan näkevät kehityksen ja muutoksen pikemminkin evolutionaarisena.

Toisaalta yhteisön arvojen varaan rakentuvissa yhteiskunnissa on vaarana myös enemmistön diktatuuri. Vaikka poliittista osallistumista ja kansalaishyveitä painotetaan, ei tasa-arvon vaatimus toteudu, jos enemmistö voi aina päättää yhteisön päämääristä ja arvojen määrittelystä. Jos yksilöt olisivat täysin sitoutuneita yhteisöjensä arvoihin ja moraaliin, eivät he voisi muuta kuin alistua enemmistön päätöksiin. Esimerkiksi erilaisten kansallisten, uskonnollisten tai vaikkapa seksuaalisten vähemmistöjen arvot ja elämäntavat voitaisiin helposti tuomita yleisistä normeista poikkeavina. Pahimmassa tapauksessa tämä julkisen moraalien määrittelemisen voisi johtaa totalitarismiin, joka pakottaa kaikki elämään tiettyjen yhteisten päämäärien ja arvojen mukaan.

Yrittäessään välttää jyrkkää teoretisointia ja universalismia kommunitarismi pidättäytyy identifioimasta mitään partikulaaria yhteisöä eettisesti etuoikeutetuksi. Kommunitaristisille ajattelijoille onkin tyypillistä olla ottamatta kantaa siihen, millainen poliittisen järjestelmän pitäisi olla. (Wallach 1987, 593.)

Vaarana on kuitenkin ajautuminen eettiseen relativismiin. Relativismin vastaus kysymykseen siitä, miten voimme pitää kiinni omista moraalisisista, tieteellisistä tai uskonnollisista kehystämme ja toisaalta olla suvaitsevaisia niitä kohtaan, jotka eivät jaa kanssamme samoja käsityksiä olisi se, että jokainen kehys legitimoisi itsensä eli kaikki ovat oikeassa. (Agassi 1992, 285–286.) Tämä Hegeliltä peräisin oleva eettinen relativismi, jonka mukaan moraaliväitteen pätevyys riippuu historiasta ja yhteisöstä, johtaa kuitenkin välttämättä sisäiseen ristiriitaan. Jos erilaisten yhteisöjen toimintamuodot ja käsitykset hyvästä on hyväksyttävä, myöskään aggressiivista ja toisten yhteisöjen arvoihin puuttuvien yhteisöjen käyttäytymistä ei voida torjua vääränä tai epäoikeudenmukaisena. (Airaksinen 1987, 103–104.) Jos yksilö on täysin riippuvainen yhteisöstään, hän ei pysty valitsemaan omia päämääriään tai kritisomaan yhteisönsä moraalisaäntöjä ja toimintamuotoja, vaikka ne kenties rajoittavat mui-

den yksilöiden tai yhteisöjen vapautta tai jopa vahingoittavat joitain yksilöitä. Tällöin ei esimerkiksi natsismia, rasismia tai vaikkapa terrorismia voitaisi suoralta kädeltä tuomita, jos niiden perustana on tietyn yhteisön arvot ja sen jäsenten yhteiset päämäärät. Kiistely yksilön oikeuksia vahingoittavista poliittisista järjestelmistä tai perinteistä menettäisi merkityksensä. Ilman mitään yhteistä moraalistandardia on turha kritisoida vaikkapa Intian kastijärjestelmää tai naisten alistamista asemaa arabivaltioissa. Toisaalta relativismin vedoten voitaisiin yhtä hyvin oikeuttaa orjien pitäminen tai vaikkapa noitavainot.

Kommunitaristit eivät kuitenkaan voi hyväksyä tällaista mahdollisuutta painottaessaan yhteisöjen oikeuksia ja vapaata valintaa.⁴ Eettisen relativismin sisäinen ristiriita johtaa siihen, että kommunitaristien oma näkemys paljastuukin hyvinkin universalistiseksi ja liberalistiseksi vaatiessaan erilaisille yhteisöille valinnan vapautta moraalisten normiensä suhteen. Kommunitaristit näyttävät arvostavan nimenomaan vapautta ja tasa-arvoa siinä missä liberalistitkin, vaikka painottavatkin sen toteutumista yhteisötasolla. Mikä muu tulos olisikaan mahdollinen, sillä itseasiassa kommunitaristit ja kommunitaristinen kritiikki ovat myös liberalistisen yhteiskunnan tuotteita. Kommunitaristit todistavat oman kritiikkinsä käytännössä samalla kertaa sekä oikeaksi että vääräksi. Kommunitaristit ovat itse todenneet, että ainoa yhteisö, jonka he itse todella tuntevat, johon he ovat sidoksissa ja jonka pohjalta he kehittelevät ajatuksiaan ja kritiikkiään on itseasiassa juuri liberalistinen yhteisö (Ks. esim. Walzer 1990, 6–23.) Mielenkiintoista on kuitenkin se, kuinka he itse yhteisönsä arvoihin ja normeihin tiukasti sitoutuneina yksilöinä pystyvät vastoin omia väitteitään kriittisesti tarkastelemaan ja tulkitsemaan yhteisönsä traditioita, normeja, arvoja ja toimintapolitiikkaa.

Kommunitaristinen kritiikki liikkuu näin nimenomaan liberalistisen teorian sisällä, vaikka se toisaalta pyrkiikin palauttamaan moraalien takaisin Aristoteleen teleologiaan ja Kreikan kaupunkivaltioiden poliittisiin periaatteisiin. Kehää voi-

daan jatkaa edelleen toteamalla, että liberalismien periaatteista voidaan löytää ainakin tietynasteisena Antiikin Kreikkaan johtava tausta. Historian merkitystä ei voi jättää täysin huomiotta kuten kommunitaristit korostavat. Mutta vaikka kommunitaristit näyttävätkin osuneen oikeaan siinä, että yksilön ja hänen kauttaan myös moraaliset tai poliittiset teoriat ovat aina jossain suhteessa sidottuja yhteisöön ja historiaan, kommunitaristit joutuvat edelleen kamppailemaan moraalien perustan kimpussa: jos universaalia, normatiivista moraaliteoriaa tai yhteiskuntateoriaa ei voida rakentaa, näyttäisi hyödyttömältä palata Aristoteleen teleologiaankaan. Ristiriitaista on se, että kommunitaristit väittävät, ettei kattavan moraaliteorian luominen ole mahdollista. Toisaalta he kuitenkin näyttävät uskovan Aristoteleen onnistuneen tässä. Tästä näkökulmasta katsottuna kommunitaristien ongelma kiteytyisi naiivissa kysymyksessä, oliko moraalialia ennen Aristoteles-ta?

Liberalistisen subjektin kritiikki

Toinen argumentti, jonka kommunitaristit ovat esittäneet liberalismien periaatteita vastaan koskee subjektin käsitettä. Rawlsin deontologinen liberalismi nojaa Kantin ratkaisuun etsiä oikeudenmukaisuuden perusteita käytännöllisen järjen subjektista eikä objektista. Oikeudenmukaisuuden tehtävänä on turvata sellaiset kehykset, joissa tällaisella autonomisella subjektilla on mahdollisuus vapaasti valita oma käsityksensä hyvästä. Oikeudenmukaisuuden ei näin ollen tule edistää ennalta annettuja päämääriä, vaan luoda neutraali yhteiskunta, jossa subjekti voi käyttää kapasiteettiaan autonomiseen valintaan sopuisuudessa muiden yksilöiden samanlaisen vapauden kanssa. Deontologisen näkemyksen mukaan valitsemamme päämäärät eivät ole yhtä tärkeitä kuin meidän kykymme valita ne. (Sandel 1982, 2–3; Stern 1982, 363–364.)

Kommunitaristien mukaan liberalistien luoma kuva yksilöstä on kestävä, koska liberalismi on käsittänyt ihmisluonteen ja todellisen elämän radikaalisti väärin. Kommunitaristit väittävät, ettei liberalismien ajatus autonomisesta persoonasta, joka on irrotettu omasta hyvän käsityksestään ja arvoistaan, ota huomioon sitä, että juuri nämä arvot ja käsitykset hyvästä ainakin osittain muodostavat yksilöiden persoonuuden ja tekevät

⁴ Ks. esim. Walzer 1987; Aristoteles, *Politiikka* 1268 b30–1269 a5. Kommunitaristit ovatkin myöntäneet että vanhoja tai epäoikeudenmukaisia traditioita ja toimintamuotoja tulisi voida muuttaa yhteisön kehityksen myötä.

heistä juuri sellaisia kuin he ovat. (Mulhall ja Swift 1992, 10; MacIntyre 1981 ja Sandel 1982.) MacIntyre toteakin kaikilla yksilöillä olevan aina välttämättä yhteisöllisiä siteitä ja rooleja kuten kansalaisuus, sukulaisuus ja vaikkapa työtoveruus. Näin ollen sen, mikä on hyvää yksilölle on hänelle hyvää nimenomaan yhteisönsä jäsenenä ja tietyn roolin haltijana tässä yhteisössä. (MacIntyre 1981, 204–205.)

Tämän vuoksi kommunitaristit pitävät Rawlsin esittämää alkutilannetta mahdottomana. Michael Sandel toteaa Rawlsin epäonnistuvan yrityksessään sijoittaa kantilainen transsendentaalinen subjekti empiiriisiin olosuhteisiin. Järjestäytyneen yhteiskunnan ja oikeudenmukaisuuden periaatteita tietämättömyyden verhon takaa valitessaan rawlsilainen subjekti on irroitettu päämäärästään, yhteisöstään, kulttuuristaan ja historiastaan. Alkutilanteessa oleva subjekti ei tiedä asemaansa yhteiskunnassa, rotuaan, sukupuoltaan, luokkaansa, varallisuuttaan, älykkyyttään, voimiaan tai muita kykyjään. Mutta vaikka subjekti ei myöskään tiedä omaa käsitystään hyvästä, arvoistaan tai päämäärästään, sama subjekti kuitenkin preferoi tiettyjä sosiaalisia hyviä kuten oikeuksia, vapauksia, mahdollisuuksia, valtaa, tuloja ja varallisuutta. (Sandel 1982, 15–35; Rawls 1971 ja 1980.) Tietämättömyydestään huolimatta subjekti on selvästi sidoksissa juuri liberalistisen yhteisön arvoihin ja arvostuksiin.

Kommunitaristien mukaan subjektin irrottaminen yhteisöstään ja päämäärästään ei voi koskaan onnistua. Teoria ja käytäntö ovat tässä suhteessa ikuisessa ristiriidassa. Taylor argumentoi, että kaikkien yhteisöllisten arvojen hylkääminen ja yksilön täydellisen autonomian päätöksenteko johtaisikin välttämättä nietscheläiseen nihilismiin. Jos mitään yhteisten arvojen luomaa auktoritaarista horisonttia ei ole, ilmenevät yksilöiden tekemät valinnat sattumanvaraisina. Autonomisuudesta tulee tyhjä käsite silloin, kun ollaan tilanteessa, jossa yksilöllä ei ole todellista mahdollisuutta tehdä päätöksiä. (Kymlicka 1990, 20; Taylor 1979, 159.) Yksilöillä ei olisi muita kriteereitä valintojensa ohjaamiseksi kuin omien intressiensä ja halujensa preferenssijärjestys. MacIntyre ja Walzer puolestaan toteavat, ettei rawlsilaisilla subjekteilla ei voi olla yhtä yhteistä moraalista kulttuuria, joka olisi opettanut heille, kuinka heidän tulisi elää ja millaisia periaatteita valita. Tällaisten yksilöiden valinnoista

puuttuu yhteenkuuluvuus ja johdonmukaisuus. Jos ei ole konsensusta tai julkista yhteisymmärrystä siitä, mikä elämässä on hyvää tai miten hyvän käsite tulisi määritellä fragmentoituu yhteisö välttämättä. (MacIntyre 1981; Walzer 1990, 7–9.)

Kommunitaristien empiriaan ja historiaan perustuva kritiikki liikkuu kuitenkin eri tasolla kuin liberalistien luoma teoria. Kommunitaristit puhuvat todellisuudesta ja kokemuksesta, heidän näkemyksensä yksilöstä on enemmänkin psykologinen tai sosiologinen kuin filosofinen. Filosofista yhteiskuntateoriaa rakentaessaan liberalistit eivät ole koskaan kieltäneet ympäristön ja sosiaalisten suhteiden merkitystä tai ihmisten riippuvuutta yhteisöstään. Esimerkiksi Rawlsin kuvaama subjekti on tiukasti sidoksissa yhteisönsä, koska vasta yhteisön jäsenyyden yhteydessä oikeudenmukaisuuden periaatteet voidaan vastavuoroisesti valita. Toisin sanoen rawlsilainen yhteisö on ankkuroitu yhteistyön, jatkuvuuden, harmonian ja avoimuuden päämääriin. Yhteistyö edellyttää vastavuoroisuutta, distributiivinen oikeudenmukaisuus vaatii yhteiskunnan resurssien jakamista sen jäsenten kesken ja pysyvyyden vaatimus edellyttää, että yhteistyötä jatketaan yhteisön jäsenten koko elämän ajan ja sukupolvesta toiseen. (Alejandro 1993, 76–77.) Lisäksi Rawlsin alkutila edellyttää olemassaolevien sosiaalisten ja poliittisten instituutioiden sekä historian tuntemisen. Rawls ei suinkaan ole tätä kommunitaristista perustaa pyrkinyt kieltämään. Rawls itseasiassa toteaa oikeudenmukaisuusteoriaansa etsivän käytäntöön soveltuvia periaatteita poliittiselle ja sosiaaliselle oikeudenmukaisuudelle nimenomaan nykyaikaisessa demokraattisessa yhteiskunnassa. (Rawls 1980, 539–540 ja Rawls 1985, 228–230.) Rawlsin kuvaaman kantilaisen subjektin tarkoituksena ei ole olla empiirinen kuva yksilöstä, vaan se kuvaa yksilöä rationaalisenä, moraalisenä ja poliittisena agenttina. Se, ettei tällaisia täysin rationaalisia ja autonomisia subjekteja käytännöstä voida löytää, ei vielä kaada deontologisen liberalismin teoreettisia kehyksiä sinänsä. Oikeudenmukaisuusteoriat tähtäävät aina ideaaliin, muuten ne eivät olisikaan poliittista filosofiaa, vaan sosiologista yhteiskuntakuvausta. Liberalismi yrittää selittää yksilöiden keskinäisiä suhteita sekä yksilön ja valtion välisiä suhteita rakentamansa teorian avulla. Se kuinka päteviä tämän teorian yksittäiset periaatteet ovat,

tai kuinka tiukasti ne ovat sidottuja ympäröivän yhteiskunnan arvoihin ja toimintamuotoihin on kuitenkin aivan toinen asia.

Liberalistisen yhteiskunnan puolueettomuuden ongelmat

Kolmas kommunitaristien esittämä argumentti koskee liberalistisen yhteiskunnan puolueettomuuden vaatimusta ja on tiukasti sidoksissa edellä esitettyyn subjektin käsitteen kritiikkiin. Kommunitaristien mukaan mikään yhteiskunta ei voi koskaan olla täysin puolueeton, eikä yksilö näin ollen pysty autonomisesti valitsemaan omia arvojaan ja päämääriään, vaan yhteisön elämäntapa muodostaa näkemyksen hyvästä elämästä. (Sandel 1982, 1–7; Stern 1991, 363–365.)

Kommunitaristien mielestä olennainen osa ihmisen kokonaisvaltaista hyvinvointia onkin se, että hän tietää paikkansa yhteisössä ja kokee olevansa yhteisön hyödyllinen jäsen. Michael Walzer väittää, ettei liberalistinen valtio pysty pitämään tätä yhteenkuuluvaisuuden tunnetta yllä, koska se pyrkii välttämään yhteisten arvojen ja päämäärien muotoilemisen. Liberalistisen teorian toteutuminen käytännössä johtaisi väistämättä siihen, että yksilöt vieraantuisivat ja eristäytyvät yhteisöstä vetäytyen omiin oloihinsa ja syventyen vain omien henkilökohtaisten intressiensä ja päämääriensä toteuttamiseen. (Walzer 1990, 7–9.) Seurauksena olisi, että liberalistisessa yhteiskunnassa yksilöt toteuttaisivat vain omaa tahtoaan vapaana kaikista siteistä, ilman yhteisön yhteisiä arvoja, tapoja ja traditioita. Ainoa ihmisten välinen side olisi näin kunkin tarpeiden ja yksityisten päämäärien tyydyttämiseksi tarvittava pakollinen kanssakäyminen muiden yksilöiden kanssa. (Walzer 1990, 7–9.) Näin ei käytännössä kuitenkaan ole, vaan yksilöt pyrkivät aina muodostamaan yhteisöjä ja tekemään yhteistyötä toistensa kanssa, koska vain yhteistyön avulla voidaan omiakin etuja edistää.

Walzer toteaa, että ajatus hyvinvointivaltios- ta on itseasiassa liberalismin ideaali eli se neutraali institutionaalinen kehys, johon pyritään yksilöiden autonomisen päätöksenteon turvaamiseksi. Liberalistinen hyvinvointivaltio ei kuitenkaan voi koskaan olla lopullisesti valmis, sillä täydellistyessään se menettäisi perustansa. Hyvinvointi on se yhteinen artikuloimaton hyvä, jota kaikki

kilvan mutta yhteistyössä tavoittelevat. Kun se on saavutettu eikä mitään yhteisiä arvoja tai päämääriä enää ole fragmentoituu yhteiskunta välttämättä. Ilman mitään yhteistä moraalista horisonttia, ajautuvat yksilöt edistämään omaa henkilökohtaista etuaan etsien samanaikaisesti sosiaalisia siteitä ja yhteisiä päämääriä tai arvoja pienemmistä valtion sisäisistä ryhmittymistä ja yhteisöistä. Liberalistisen valtion tendenssinä näyttäisi näin olevan pienten perinteisten yhteisöjen, joilla on omat eettiset koodinsa ja arvoperustansa, muodostaminen uusiksi poliittisiksi, demokraattisen päätöksenteon areenoiksi. Walzerin mukaan liberalismiin perustuva hyvinvointipoliittikka toimiikin dialektisessa muodossa, jossa tasapaino löytyy ja luhistuu vuorotellen. Pysyäkseen vakaana liberalistinen valtio tarvitsee aina uusia eturyhmiä, joiden hyvinvointia se voi ajaa. (Walzer 1980, 48–50.)

Tämä Walzerin esittämä liberalistisen valtion kritiikki sisältää ajatuksen siitä, että toteutuessaan käytännössä liberalistinen teoria luo kommunitarismia. Toisin sanoen valtion puolueettomuus ja päätöksenteon etäisyys johtavat yhteisten arvojen etsimiseen ja päämäärien muodostamiseen uudelleen pienemmissä perinteisissä yhteisöissä, joissa suora osallistuminen päätöksentekoon on mahdollista. Walzerin johtopäätös näyttää pätevältä sekä teoreettisesti että empiirisesti. Tämän suuntainen dialektiikka näyttää ilmeiseltä sekä Yhdysvaltain pluralistisessa yhteiskunnassa että toisaalta pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden kriisiin yhteydessä. Kun yhteinen hyvä on menetetty, etsivät yksittäiset kansalaiset uusia arvoja ja päämääriä muualta kuten harrasteryhmistä ja hengellisistä liikkeistä.

Mutta vaikka kommunitaristit näyttävätkin löytäneen mielenkiintoisen ristiriidan liberalismin käytännön ja teorian välillä, ei yksilön oikeuksia kunnioittava teoria kuitenkaan kaadu tähän kritiikkiin. Yksilön oikeudet ja autonomia voi toteutua myös tässä pieniä ryhmiä luovassa dialektiikassa. Se, ettei teorian ideaali voi käytännössä toteutua, ei vielä todista itse teoriaa huonoksi tai vääräksi, vaan lähinnä kehittämisen arvoiseksi.

Kommunitaristisen teorian puuttuminen

Kommunitaristien ja liberalistien keskinäisen kiistan ytimenä näyttää olevan totuuden, teorian,

käytännön ja kokemuksen keskinäiset suhteet. Liberalismi kuvaa teorian keinoin sitä, miksi me olemme yhteisöjemme jäseniä ja noudatamme niiden sääntöjä ja arvoja. Kommunitaristien asenne poliittisiin teorioihin on puolestaan kaksijakoinen. Toisaalta he uskovat, ettei mikään teoria voi tyhjentävästi esittää moraalisaäntöjen sisältöä, koska ne ovat aina yhteisöihinsä sidottujen yksilöiden luomia ja heijastelevat kyseisen yhteisön arvoja ja toimintamalleja. Toisaalta kommunitaristit näyttävät itse etsivän sellaisia universaaleja moraalisaäntöjä, jotka kertoisivat meille kuinka meidän tulisi yhteisön jäsenenä toimia.

Kommunitaristinen ajattelu näyttääkin olevan teorioiden selitysvoinan kritiikkiä ja kohdistuu nimenomaan valistuksen ajalta peräisin olevaa rationaalisuuden ihannoitua vastaa. (Simpson 1992, 327–328.) MacIntyren mukaan valistuksen järki toimii vain instrumenttina, joka kieltää Aristoteleelta peräisin olevan inhimillisen teleologisuuden. Ennen valistusta moraalisaäntöjen tarkoituksena oli ohjata ja kouluttaa ihmisiä, mutta nyt kun etiikkaa ei enää dedusoida ihmisen teloksesta tai päämääristä se jää MacIntyren mukaan vain joukoksi irrallisia johtopäätöksiä ja toimintamalleja. Kommunitaristien esittämä keskeinen ja kiinnostava kysymys onkin, miten yksilön moraalinen syntyy, jos moraalisaännöt ovat erilaisia kuin yhteiskunnan toimintasaännöt. Jos poliittisella yhteisöllä ei ole yhteistä perustaa, yhteisiä päämääriä eikä yhteistä käsitystä hyvästä ja oikeudenmukaisuudesta, miten muuten tällainen yhteisö voi toimia kuin, että yksilöt kamppailevat toinen toistaan vastaan omia päämääriään edistäen. (MacIntyre 1981 ja 1990.)

Kommunitarismi on kenties vahvimmillaan kuvatessaan sitä empiiristä tilannetta, jossa me nykyään olemme. Me elämme differentoituneessa yhteiskunnassa, joka on jakautunut moniin rinnakkaisiin sfääreihin ja yhteisöihin. Näistä jokaisella on omat norminsa, sääntönsä, toimintamuotonsa ja arvonsa, jotka voivat olla keskenään jopa ristiriitaisia. Yhteisöillä on erilaisia vaatimuksia ja päämääriä, jotka tukevat niiden omia näkemyksiä hyvästä yhteiskunnasta, hyvästä elämästä ja oikeudenmukaisuudesta. (MacIntyre 1981, Murphy 1991, 117–119) Ongelmallista on kuitenkin se, miten kommunitaristit määrittelevät juuri sen yhteisön, joka on heidän mielestään relevantti moraalisten periaatteiden auktoriteettina. Kommunitaristithan painottavat poliit-

tisen yhteisön eli valtion, tai pikemminkin kansallisvaltion, merkitystä. He näkevät poliittisen yhteisön sisällä syntyvät pienemmät ryhmittyvät uhkana yhteisön hyvälle ja yhteisten päämäärien toteutumiseksi. Vaikka yhteisön käsite määritellään hieman eri tavalla eri yhteyksissä, pidetään yhteisön jäsenyyttä ikään kuin itseisarvona. (Walzer 1983, Avineri ja de-Shalit 1992, 4, 8.)

Koska kommunitaristit eivät pyri esittämään mitään selvää teoreettista vaihtoehtoa liberalismin, jää kommunitarismi lähinnä paitsi liberalismin kritiikiksi myös yleensä yhteiskuntateorioiden ja rationalismin kritiikiksi. Kommunitaristit eivät usko, että poliittisia tai moraalisia ongelmia pystytään ratkaisemaan pelkästään analyyttisin välinein. Poliittisten instituutioiden perusteiden arvioiminen ei kommunitaristien mukaan onnistu itsenäisten, historiaan sitoutumattomien standardien avulla, vaan sen tulisi lähteä liikkeelle siitä, että meidän on tulkittava niitä perinteitä ja toimintatapoja, jotka me olemme jo omaksuneet. (Kymlicka 1990, 2; Walzer 1987.)

Vaikka sekä liberalismi että kommunitarismi kuvaavat yksilöä yhteisön jäsenenä, niiden lähtökohdat poikkeavat perustavanlaatuisesti toisistaan. Kysymys ei ole niinkään siitä, lähestytäänkö oikeudenmukaisuutta yksilön vai yhteisön näkökulmasta vaan siinä, lähestytäänkö sitä rationaalisesta ja teoreettisesta vai empiirisestä näkökulmasta. Toisin sanoen kiista ei ole niinkään individualismin tai kollektivismien välillä, vaan enemmänkin järjen ja kokemuksen välillä. Kuitenkin teorian kritiikki empiirisiin, vaikka hyvinkin relevanttien ja osuvien, johtopäätösten avulla johtaa helposti käsitteellisiin ristiriitoihin ja väärinymmärryksiin. Aina ei ole selvää, milloin kommunitaristit kritisoiivat nimenomaan liberalismin teoreettisia periaatteita, milloin liberalismia yhteiskuntateorian, milloin liberalistista yhteiskuntaa käytännössä ja milloin taas yhteiskunta-teorioita yleensä.

Tietoteoreettisia ongelmia

Kommunitaristit ovat kuitenkin oikeassa todessaan, että liberalismin teoreettiset ongelmat alkavat Rawlsin yrityksistä sijoittaa kantilainen subjekti empiirisiin olosuhteisiin. Sekaannus näyttää juontavan juurensa ainakin osittain kantilaisen tiedon kritiikin ja toisaalta lockelaisen

empiristisen tietoteorian ja liberalistisen yhteiskuntateorian sekoittumisesta keskenään. Rawlsin subjektilla on järjen à priori ideana oikeudenmukaisuuden olemassaolo. Käytännössä oikeudenmukaisuus toteutuu kuitenkin vasta kokemuksen myötä yhteisössä. Toisin sanoen Kantin mukaan meillä on à priori rationaalinen idea siitä, millainen olisi luonnontila, jossa kaikki noudattaisivat omia halujaan eivätkä ihmiset olisi koskaan turvassa toisiltaan. Luonnontila ei olisi epäoikeudenmukainen, vaan se olisi kokonaan vailla oikeutta ja moraalialia. Tämä à priori ajatus oikeudenmukaisuuden olemassaolosta saa meidät hylkäämään luonnontilan ja astumaan järjestäytyneeseen yhteiskuntaan, jossa lakien luomat rajoitukset takaavat sen, että kaikkien oikeuksia kunnioitetaan tasa-arvoisina. (Kant 1785, 129–131.) Yksilön ulkoisesta vapaudesta on näin siirrytty tahdon vapauteen. Mutta vaikka meillä on à priori idea oikeudenmukaisuuden olemassaolosta, sen yksittäisiä periaatteita ei kuitenkaan voi pelkän järjen avulla löytää, vaan ympäristö ja kokemus vaikuttavat niiden valintaan.⁵ Yksi kommunitaristien keskeisistä ongelmista onkin kenties siinä, että he pitävät rawlsilaista liberalismia vielä enemmän rationaalisesti korostuneena kuin se itseasiassa onkaan.

Kommunitaristit näyttävät itse, ainakin ensikädessä, kieltävän tällaisten à priori ideoiden mahdollisuuden. He näyttävät etsivän myös moraalien periaatteita ikäänkuin lockelaisesta empiristisestä näkökulmasta luottaen historiaan ja kokemukseen myös moraalien perustana. Kuitenkaan Aristoteleen ajatus siitä, että hyveet voidaan oppia ja yhteisön lait omaksua, ei viitannut refleksiinomaiseen toimintaan ja yhteisön sääntöjen sokeaan noudattamiseen. Hyveellisyys edellytti

järjen käyttöä ja potentiaalinen mahdollisuuden tulla hyveelliseksi eli jonkinlaisen à priori idean moraalien olemassaolosta. Oikeudenmukaisuus sisältää aina sekä yksilöllisen että yhteisöllisen ulottuvuuden. Kukaan ei voi olla oikeudenmukainen keskenään ilman siteitä ympäristöönsä ja ennen kaikkea muihin ihmisiin. Yksilöllä täytyy kuitenkin olla jonkinlainen kyky tai potentia toimia oikein ja kohtuullisesti, sillä ilman tätä kykyä järjestäytyntä yhteiskuntaa tuskin pystyttäisiin rakentamaan. Keskeiseksi oikeudenmukaisuuden käsite tulee vasta yhteisössä ja sen toiminnassa. Kysymys onkin lähinnä siitä, voidaanko universaalia teoriaa hyvästä ja oikeudenmukaisesta yhteiskunnasta koskaan rationaalisen päättelyn avulla löytää.

Johtopäätökset

Olen pyrkinyt osoittamaan, että liberalismi ja kommunitarismi eivät ole toisilleen vastakkaisia poliittisia teorioita, vaan liikkuvat ikään kuin toistensa marginaaleissa. Liberalistien ja kommunitaristien välisen yhteiskuntafilosofisen kiistan ytimenä on teorian ja käytännön vaikutussuhteet moraalien ja oikeudenmukaisuuden periaatteiden etsimisessä. Kommunitaristien liberalismia vastaan esittämä kritiikki kohdistuukin paremminkin oikeudenmukaisuuden asemaan moraaliperiaatteita johdattaessa kuin yksittäisiin oikeudenmukaisuuden periaatteisiin. Vaikka kommunitaristinen kritiikki onnistuu paljastamaan liberalistisen yhteiskuntateorian puutteita ja ongelmakohdita, jää se kuitenkin vajavaiseksi ja osittain ristiriitaiseksi lähinnä sen vuoksi, että näiden ajatussuuntien lähtökohdat ovat yhteensovittamattomia. Selvästi ristiriitaista kommunitaristien liberalismiin universalismia vastaan esittämissä argumenteissa näyttää olevan se, että kommunitaristit itse näyttävät kritiikistään huolimatta etsivän ihmiselle universaalia päämäärää tai telosta, josta moraaliset periaatteet voitaisiin johtaa ja jota vastaan yksilöiden henkilökohtaisia päämääriä ja käsityksiä hyvästä voitaisiin arvioida.

Parhaiten kommunitarismi näyttää toimivan tuodessaan esiin liberalistisen yhteiskuntateorian ja käytännön välisiä ristiriitoja. Kommunitaristit ovat onnistuneet ytimekkäästi selittämään liberalismiin perustuvan yhteiskunnan käytännön ongelmien taustaa. Kommunitaristien yhteiskun-

⁵ Esimerkiksi Kantin oma kommunitarismi tai sidonnaisuus yhteisöönsä ja aikaansa tulee esille hänen poliittisissa periaatteissaan, jotka ihmisten yleisestä moraalista tasa-arvon ajatuksesta huolimatta jättivät esimerkiksi naiset ja palvelijat päätöksenteon ulkopuolelle. Kantin mielestä nämä eivät voineet olla autonomisia päätöksentekijöitä, sillä heidän elantonsa ja turvallisuutensa riippui heidän miehistään tai isännistään. »Ainoa ehto, joka kansalaisuudelta vaaditaan (paitsi tietysti, että kansalainen on aikuinen miespuolinen henkilö) on, että hän on oma herransa ja että hänellä on jonkin verran omaisuutta (joksi luetaan mikä tahansa taito, ammatti, taiteellinen tai tieteellinen kyky), jonka avulla hän voi elättää itsensä.» (Kant 1785, 131.)

tateorioiden selitysmahdollisuuksia väheksyvä lähestymistapa on omalta osaltaan tuonut myös uuden kriittisen näkökulman poliittiseen filosofiaan. Jos kommunitaristit hyväksyisivät liberalismien yhtenä vakavasti otettavana yrityksenä tulkita moraalien perustaa, olisi heillä liberalistisen teorian kehittelyyn paljon annettavaa. Jotta teorian ja käytännön väliset ristiriidat saataisiin sovitettua, tulisi esimerkiksi liberalismien käsitys autonomisesta subjektista saada paremmin vastaamaan todellisia päätöksentekijöitä ja päätöksentekotilanteita.

Tällä hetkellä ajatussuunnat eivät kuitenkaan erilaisten, yhteensovittamattomien lähtökohtiensa vuoksi voi suoraan integroitua toisiinsa. Oikeudenmukaisuuden, yhteisön ja yhteiskunnan suhteita tarkastellaan ikäänkuin lantin kahdelta puolelta. Liberalistit pyrkivät selittämään yhteiskunnan rakennetta ja moraalien perustaa teorian avulla. Kommunitaristit eivät ainakaan toistaiseksi myönnä uskovansa teorioiden selitysvaimaan, vaan pyrkivät yhteiskunnassa olevia toimintamuotoja tulkitsemaan löytämään oikeat moraalisaännöt ja oikeudenmukaisuuden periaatteet.

LÄHTEET

- Agassi, Joseph (1992): False Prophecy Versus True Quest – A Modest Challenge to Contemporary Relativists. *Philosophy of the Social Sciences* 22:3, s. 285–312.
- Airaksinen, Timo (1987): *Moraalifilosofia*. WSOY, Juva.
- Alejandro, Roberto (1993): Rawls's Communitarianism. *Canadian Journal of Philosophy* 23:1, s. 75–100.
- Aristoteles (1991): *Politiikka*. Suom. A.M. Anttila, selitykset laatinut Juha Sihvola. Gaudeamus, Helsinki.
- Avineri, Shlomo ja de-Shalit, Avner (toim.) (1992): *Communitarianism and Individualism*. Oxford University Press, Oxford.
- Caney, Simon (1992): Liberalism and Communitarianism – a Misconceived Debate. *Political Studies* XL, s. 273–289.
- Dworkin, Ronald (1977): *Taking Rights Seriously*. Harvard University Press, Cambridge.
- Kant Immanuel (1785): Social Contract as an Idea of Reason. Teoksessa Michael Lessnoff (toim.). *Social Contract Theory* (1990), Basil Blackwell, Worcester.
- Kymlicka, Will (1990): *Contemporary Political Philosophy, An Introduction*. Clarendon Press, Oxford.
- MacIntyre, Alasdair (1981): *After Virtue*. Duckworth, London.
- MacIntyre, Alasdair (1990): *The Privatization of Good, An Inaugural Lecture*. *The Review of Politics*, s. 344–361.
- Mulhall, Stephen ja Swift, Adam (1992): *Liberals ja Communitarians*. Blackwell, Oxford.
- Murphy, Peter (1991): Postmodern Perspectives and Justice. *Thesis Eleven* 30, Massachusetts Institute of Technology.
- Nozick, Robert (1974): *Anarchy, State, and Utopia*. Basic Books, New York.
- Rawls, John (1971): *Theory of Justice*. Harvard University Press, Cambridge.
- Rawls, John (1980): Kantian Constructivism in Moral Theory. *The Journal of Philosophy* LXXVII:9, s. 515–572.
- Rawls, John (1988): Justice as Fairness – Political not Metaphysical. *Philosophy and Public Affairs* 17:4, s. 251–276.
- Sandel, Michael (1982): *Liberalism and the Limits of Justice*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Simpson, Evan (1992): Liberty, Democracy, Community. *Public Affairs Quarterly* 6:3, s. 327–344.
- Stern, Paul (1991): Citizenship, Community and Pluralism: The Current Dispute on Distributive Justice. *Praxis International* 11:3, s. 261–297.
- Wallach, John (1987): Liberals, Communitarians, and the Tasks of Political Theory. *Political Theory* 15:4, s. 581–611.
- Walzer, Michael (1980): *Radical Principles. Reflections of an Unreconstructed Democrat*. Basic Books, New York.
- Walzer, Michael (1983): *Spheres of Justice*. Basil Blackwell, Oxford.
- Walzer, Michael (1987): *Interpretation and Social Criticism*. Harvard University Press, Cambridge.
- Walzer, Michael (1990): The Communitarian Critique of Liberalism. *Political Theory* 18:1, s. 6–23.